

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
สำหรับผู้สูงอายุตำบลบ้านชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Development of Community Participation in the Whole Life
Educational Management for the Elderly, Ban Cha-uad Sub-district,
Julaporn District, Nakhon Si Thammarat Province

กัญญา สุทิน *

รองศาสตราจารย์ ดร. ไฉนตรี จันทร์หา **

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิลรัตน์ นวกิจไพฑูริย์ ***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลบ้านชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วย เจ้าหน้าที่การศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล สภาวัฒนธรรมเจ้าอาวาส คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุและผู้เฝ้าชุมชน รวมทั้งสิ้น 15 คน การดำเนินการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์สรุปประเด็นเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นการวางแผนการทำงาน ขั้นการดำเนินการและติดตามผล ขั้นสะท้อนผล/ปรับปรุงกิจกรรมการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ด้วยพื้นฐานความพร้อมของผู้มีส่วนร่วม ทำให้ผู้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น และความเข้าใจ ซึ่งเป็นสิ่งง่ายต่อการดำเนินการวิจัย

1. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนร่วมของชุมชน ทุกคนให้ความร่วมมือและเห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมร่วมกันทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการทำงานร่วมกัน และการดำเนินการร่วมกัน การตรวจสอบ การปรับปรุงและการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกัน ผสมผสานไปได้ดีทุกคน "ร่วมรับผิดชอบและรับชอบ" การทำกิจกรรมอยู่ภายใต้พื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เสมอภาคและเท่าเทียมกัน และผู้มีส่วนร่วมเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์ของ

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

** ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

*** กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

การทำงานร่วมกัน ส่งผลให้การทำงานที่มีกิจกรรมหลากหลายเกิดหลังการขับเคลื่อนการทำงาน และพลังที่ช่วยหนุนเสริมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการ “ผู้สูงอายุ” พบว่าการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นทางการมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันมีมากขึ้น การทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความรักความผูกพันเกิดความรู้สึที่ดีต่อกัน เข้าใจกันและเกิดความเอื้ออาทรกันภายในกลุ่มผู้สูงอายุ สรุปผลการดำเนินงานได้ 4 ด้านดังนี้

2.1 ด้านสุขภาพกาย (Physical Domain) กลุ่มผู้สูงอายุมีทักษะและความเข้าใจในการออกกำลังกายท่าต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ ตลอดจนวิธีการดูแลตนเองในการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะกับวัยของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น การจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพกายพบว่าผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มในการออกกำลังกายเพิ่มมากขึ้น

2.2 ด้านจิตใจ (Psychological Domain) การปฏิบัติธรรมในวันพระ โดยฝึกการสวดมนต์นั่งสมาธิ ส่งผลให้เกิดความสงบด้านจิตใจ การฟังธรรมะในวันพระ ทำให้การดำเนินชีวิตเกิดความสุขทางใจต่อผู้ปฏิบัติ

2.3 ด้านอาชีพ (Career Domain) เกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ไว้งานขายของชุมชนผู้สูงอายุ เช่น การทำเครื่องหอม การทำพืชมะนาว การทำดอกไม้จันทน์

2.4 ด้านสังคม (Social Domain) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้นำความรู้ไปช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ เช่น การช่วยเหลือศพผู้ยากไร้ การทำกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อนทำให้เกิดการช่วยเหลือผู้สูงอายุด้วยกันทั้งด้านวัตถุสิ่งของและการแสดงน้ำใจที่รักเอื้อเฟื้อต่อกันส่งผลให้เกิดความรักและสามัคคีต่อกันในกลุ่ม

3. ผลที่เกิดขึ้นกับองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงาน ศูนย์การศึกษานอกกระบวน และการศึกษาคามธรรมาศย อ้าเภอจุฬารภณ์ จังหวัณนครศรีธรรมราช เกิดความสัมพันธ์อันดีกับผู้มีส่วนร่วม ส่งผลให้การจัดกิจกรรม มีประสิทธิผลต่อผู้รับบริการ “ผู้สูงอายุ” เกิดผลในเชิงบวกต่อองค์กรและสร้างความเชื่อมั่น ในการทำงานร่วมกันของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ระดับหนึ่ง

คำสำคัญ : การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน , การจัดการศึกษาตลอดชีวิต , ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

The objective of this research was to develop the community participation in the whole life educational management for the elderly, Ban Cha-uad Sub-district, Julaporn District, Nakhon Si Thammarat Province. The participants composed of the officers of informal educational center, officers of sub-district health center, cultural council, the abbot, the committee of Elderly Essociation and community leaders, totally 15 people. The data were collected by using group discussion and participated observation. The data were analyzed by content analysis.

The results of research study revealed that there was community participation in all process of work; process of work planning, process of procedure and follow up, process of finding and improving activities of whole life educational management. According to the readiness of the participants, they were willing and enthusiastic to participate in activities with understanding. Therefore, it was easy for the researcher to do the research.

1. The consequence had taken place with community participants, all had co-operation and considered the importance at every stage of activity participation: planning of work participation, taking the procedure together, investigating, improving and developing activity together. As a result, they performed a good team work in harmony. Moreover, all of them had mutual responsibility and the activities were based on equal relationship. The participants realized the importance and the advantages of doing activities together. The factors mentioned above were the main powerful device to drive them to work in a variety of activities with continuous performance.

2. The consequence that had taken place with the target group of the elderly recipients revealed that the activity of the whole life education by the procedure of community participation was very beneficial in term of group gathering of the elderly in the more formal way. There was more interaction between the elderly. Besides, there was a good relationship with understanding within the members of the elderly. The results can be divided into 4 aspects as follows:

2.1 Physical Domain: the elderly group had skill and understanding of various styles in exercising which were appropriate for their age. Moreover, they understood the ways to take care of themselves in eating healthy food and appropriate

for their age. The arrangement of activities for the elderly in physical domain revealed that the elderly gathered more often for group exercise.

2.2 Psychological Domain: practicing the Dhamma on holy days by praying and practicing meditation helped them to have peaceful mind. Listening to Dhamma on holy days offered them a good living and they became happier.

2.3 Career Domain: gathering for production of the elderly association offered them the opportunity to produce the following products: Thai fragrance products, Pimsen water product. and sandal flower product.

2.4 Social Domain: receiving useful information for themselves and their elderly friends offered them the opportunity to help themselves and others such as helping the homeless dead. Visiting each other helped them to enhance love and unity among members in the group.

3. The result had taken place in organizations in Julaporn district especially in the informal education and self study center. There was a good relationship between participants. As a result, there were effective activities for the elderly. Finally, there was a positive result towards organization and enhanced confidence in community working which resulted in life quality development of the elderly at a good level.

Keywords : The Development of Community Participation, The Whole Life Education ,
The Elderly

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนา “คน” ให้มีความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศ โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและภาครัฐเป็นหน่วยให้การสนับสนุน โดยเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสอดคล้องกับองค์การสหประชาชาติได้เห็นความสำคัญในการพัฒนากลุ่มผู้สูงอายุ ในปี ค.ศ.1999 ประกาศให้เป็นปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ (International Year of Older Persons) ต่อมาประเทศไทยประกาศให้

ปีพุทธศักราช 2542 เป็นปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ เนื่องจากตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ ว่าผู้สูงอายุเกือบทุกคนที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของทรัพยากรมนุษย์ทางสังคมและรัฐบาลยังได้กำหนดวันที่ 13 เมษายน หรือวันสงกรานต์ของทุกปี เป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ และได้กำหนดให้มีปฏิญญาว่าด้วยผู้สูงอายุไทย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครองการพิทักษ์สิทธิ์ ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงควรมีสิทธิในการได้รับช่วยเหลือจากครอบครัวและชุมชน ประกอบกับข้อมูลจำนวนประชากรของขนาดผู้สูงอายุของประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน สาเหตุเนื่องมาจากการเจริญพันธุ์สูงในอดีตและสภาวะการเจริญพันธุ์ได้ลดลงอย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้น ขณะเดียวกันการตายลดลงเนื่องจากการแพทย์สาธารณสุขเจริญก้าวหน้า การบริการด้านสาธารณสุขกระจายอย่างทั่วถึง ส่งผลให้อายุขัยของประชากรเฉลี่ยเพิ่มขึ้น และจากการรายงานสำรวจข้อมูลการเปลี่ยนแปลงประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (พ.ศ. 2538-2539) พบว่าอายุเฉลี่ยเพิ่มขึ้นทั้งเพศหญิงและเพศชาย คือผู้หญิงไทยมีอายุเฉลี่ย 68.9 ปี ผู้ชายไทย 63.8 ปี ในปี 2528-2529 เพิ่มขึ้นเป็น 74.9 ปี 69.9 ปี ตามลำดับ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ปี 2542 มีผู้สูงอายุที่เป็นภาระเลี้ยงดูของประชากรวัยแรงงานจากเดิมร้อยละ 13.6 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14.5 ร้อยละ 15.8 และร้อยละ 22.6 ตั้งแต่ปี 2545 ถึง 2549 ตามลำดับ แนวโน้มจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าประเทศไทยเริ่มเข้าสู่โครงสร้างที่เรียกว่า โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ (Aged Population Structure) ธรรมรักษ์ การพิทักษ์ (2542) ได้ทำการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเกี่ยวกับผู้สูงอายุมี 5 ด้าน คือ 1) ด้านสุขภาพอนามัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่คือขอการศึกษาจึงขาดความรู้พื้นฐานในด้านการป้องกันรักษาสุขภาพอนามัยเบื้องต้น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจก็จะทำให้เพิ่มปัญหาด้านสุขภาพอนามัยทั้งกายและจิตใจ 2) ด้านการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาจึงทำให้ไม่ได้รับข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเตรียมตัวเข้าสู่ชีวิตในวัยชราอย่างเหมาะสม 3) ด้านความมั่นคงของรายได้ การทำงานของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังอยู่ในกำลังแรงงานมีอาชีพค้าขายและทำงานด้านการเกษตรกรรม ซึ่งรายได้ต่ำและไม่มีหลักประกันเมื่อหยุดทำงาน นอกจากนี้ข้าราชการชั้นผู้น้อย เมื่อเกษียณอายุจะได้บำเหน็จบำนาญต่ำและต้องเสียภาษีเงินได้ทำให้มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ 4) ด้านสังคมวัฒนธรรม จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอันเนื่องจากการพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว โดยเปลี่ยนจากรอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว จึงทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้เกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์ ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เหล่านี้ทำให้เกิดสุขภาพจิตตามมา 5) ด้านสวัสดิการสังคม

จากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นยังมีปัญหาสุขภาพอนามัย รายได้ ที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจครอบครัวไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุเนื่องจากย้ายถิ่นหางานทำเลี้ยงชีพ ทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ซึ่งการบริการด้านสวัสดิการสังคมของรัฐและเอกชนที่จัดให้ผู้สูงอายุยังมีขอบเขตจำกัดไม่เพียงพอและทั่วถึง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีการช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจน ปรากฏในมาตรา 54 กล่าวว่าบุคคลซึ่งมีอายุเกิด 60 ปี บริบูรณ์ และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ และมาตรา 80 รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชน รัฐต้องสงเคราะห์คนชราผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพและผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดนโยบายด้านการศึกษาดามมาตรา 80 (3) เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมและจัดให้มีแผนการศึกษามหแห่งชาติ และการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ได้ให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังเห็นได้จากบทบัญญัติหลายหมวดหลายมาตรา ได้แก่ หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาดามมาตรา 8 (2) การจัดการศึกษาให้ชัดหลัก 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างค่องเนื่อง มาตรา 9 (5) ให้มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น หมวด 7 ครู ณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา มาตรา 57 กำหนดให้มีการระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนและท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และหมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา 58 ให้มีการระดมทุนและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน ทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จะเห็นได้ว่า ประเด็นการมีส่วนร่วมที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มีหลายลักษณะและหลายหมวดซึ่งนำเอาแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และการแสดงถึง

ถึงภาพของการมีส่วนร่วมหลายๆ ฝ่าย ในฐานะของผู้จัดการศึกษาได้ขยายการจัดการศึกษาให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเรียนรู้และการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีการระดมทรัพยากรบุคคลและทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อันจะส่งผลให้การจัดการศึกษาตามแนวทางใหม่ไม่โดดเด่นเฉพาะผู้รับผิดชอบองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น แต่จะก้าวไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกันเป็นพลังในการขับเคลื่อนการทำความกิจกรรมร่วมกัน

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาดตามอัธยาศัยอำเภอจุฬารักษ์ เดิมใช้ชื่อว่า ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจุฬารักษ์ มีหน้าที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กับบุคคลทุกเพศทุกวัยให้ได้รับการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายแรงงานในสถานประกอบการ กลุ่มเป้าหมายประชาชนและเยาวชนนอกโรงเรียน กลุ่มเป้าหมายพื้นที่เฉพาะ เช่น พื้นที่สูง พื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พื้นที่ชายแดนและต่างประเทศ และกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะและปัญหาเฉพาะ อาทิเช่น ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยชั้น เด็กในสถานพินิจ ทหารกองประจำการ เป็นต้น การทำงานของสถานศึกษายึดหลักแนวคิดและความเชื่อพื้นฐานในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับการบริการทางการศึกษาโดยยึดหลัก 1) ความเสมอภาคทางการศึกษา 2) หลักพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเอง 3) หลักบูรณาการการเรียนรู้และวิถีชีวิต 4) หลักความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และ 5) หลักมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาของนักวิจัยและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าการนำหลักการและทฤษฎีการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดผลดีต่อการทำงานไปสู่ผลสำเร็จ ดังที่ ชัชวาล ทัศนวิเศษ (2548) ได้สรุปไว้ว่ามิติของการร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันแสวงหาปัญหา และคิดค้นแนวทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนา พบว่าการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันในเชิงบวก และ สุทธิรักษ์ ปิณฑกานนท์ (2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาพบว่าเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา คือการที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน ผู้วิจัย ในฐานะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาดตามอัธยาศัยอำเภอจุฬารักษ์ มีบทบาทหน้าที่และภารกิจในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนให้กับประชาชนในพื้นที่จากการปฏิบัติงาน พบว่าการจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุในตำบลบ้านชะอวด อำเภอจุฬารักษ์ แต่ละหน่วยงานและองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน ยังคงมีการทำงานแบบแยกส่วน กล่าวคือ ต่างคนต่างทำแต่ละองค์กรไม่รู้และไม่รับทราบการทำงานของตัวเองและกัน ทั้งๆ ที่กลุ่มเป้าหมายเดียวกันคือกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ ทำให้ขาดพลังการขับเคลื่อนการพัฒนากิจกรรมของผู้สูงอายุ ขาดความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของ

ชุมชน ของคนชุมชน ผลการวิจัยจะทำให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของชุมชนและเพื่อคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลบ้านชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินงานครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกิจกรรมโดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ พื้นที่ดำเนินการคือ ตำบลชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตดำเนินการจัดครอบคลุม 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพกาย ด้านจิตใจ ด้านอาชีพ และด้านสังคม

ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอจุฬาภรณ์ 2 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล 3 คน ตัวแทนสภาวัฒนธรรมตำบล 1 คน เจ้าอาวาสวัดชะอวด 1 คน คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ 6 คน ผู้นำชุมชน 2 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มประชากร สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้มีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) ผู้มีส่วนร่วมของชุมชน จำนวน 15 คน และ 2) ผู้รับบริการคือผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลชะอวด จำนวน 372 คน

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 1) ผู้มีส่วนร่วมของชุมชน จำนวน 15 คน และ 2) ผู้สูงอายุ จำนวน 70 คน มีการดำเนินการดังนี้

1. ผู้มีส่วนร่วม ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน ดังนี้
  - 1.1 เจ้าหน้าที่ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุฬาภรณ์ (กศน.) จำนวน 2 คน
  - 1.2 เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล จำนวน 3 คน
  - 1.3 ตัวแทนสภาวัฒนธรรมตำบล จำนวน 1 คน
  - 1.4 เจ้าอาวาสวัดชะอวด จำนวน 1 คน

1.5 คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน

1.6 ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน

2. ผู้รับบริการ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านชะอวดใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายที่จะเข้าร่วมรับบริการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต แบบสรุปผลการบันทึกการสนทนากลุ่ม การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดระยะเวลาในการศึกษาการวิจัยได้ใช้เวลาเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเวลา 11 เดือน ดำเนินการตั้งแต่เดือนธันวาคม 2547 ถึง ตุลาคม 2548 โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอจุฬาภรณ์ (กสน.) เป็นผู้ช่วยในการจัดเก็บข้อมูลจากการสังเกต และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหาโดยการสรุปประเด็นต่างๆ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การใช้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นการวางแผนการทำงาน ขั้นการดำเนินการและติดตามผล ขั้นสะท้อนผล/ปรับปรุงกิจกรรม การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ด้วยพื้นฐานความพร้อมของผู้มีส่วนร่วม ทำให้ผู้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น และสร้างความเข้าใจ จึงเป็นสิ่งที่ดำเนินการได้ง่ายต่อผู้วิจัย

1. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนร่วมของชุมชน ทุกคนให้ความร่วมมือและเห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมร่วมกันทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการทำงานร่วมกัน และการดำเนินการร่วมกัน การตรวจสอบ การปรับปรุงและการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกันผสมผสานไปได้ดีทุกคน “ร่วมรับผิดชอบและรับผิดชอบ” การทำกิจกรรมอยู่ภายใต้พื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เสมอภาคและเท่าเทียมกัน และผู้มีส่วนร่วมเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์ของการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้การทำงานที่มีกิจกรรมหลากหลายเกิดหลังการขับเคลื่อนการทำงาน และพลังที่ช่วยหนุนเสริมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. ผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการ “ผู้สูงอายุ” พบว่าการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นทางการมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันมีมากขึ้นการทำกิจกรรม

ร่วมกัน เป็นการสร้างความรักความผูกพันเกิดความรู้สึกที่สื่อถึงกัน เข้าใจกันและเกิดความเอื้ออาทรกันภายในกลุ่มผู้สูงอายุ สรุปผลการดำเนินการได้ 4 ด้านดังนี้

2.1 ด้านสุขภาพกาย (Physical Domain) กลุ่มผู้สูงอายุมีทักษะและความเข้าใจในการออกกำลังกายท่าต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ ตลอดจนวิธีการดูแลตนเองในการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น การจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพกายพบว่าผู้สูงอายุเกิดการรวมกลุ่มในการออกกำลังกายเพิ่มมากขึ้น

2.2 ด้านจิตใจ (Psychological Domain) การปฏิบัติธรรมในวันพระ โดยฝึกการสวดมนต์นั่งสมาธิ ส่งผลให้เกิดความสงบด้านจิตใจ การฟังธรรมะในวันพระทำให้การดำเนินชีวิตเกิดความสุขทางใจต่อผู้ปฏิบัติ

2.3 ด้านอาชีพ (Career Domain) เกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ไว้จำหน่ายของชมรมผู้สูงอายุ เช่น การทำเครื่องหอม การทำหินเสนาไม้ การทำดอกไม้จันทน์

2.4 ด้านสังคม (Social Domain) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ทำให้นำความรู้ไปช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ เช่น การช่วยเหลือสหผู้ยากไร้ การทำกิจกรรมเพื่อนเยี่ยมเพื่อนทำให้เกิดการช่วยเหลือผู้สูงอายุด้วยกันทั้งด้านวัตถุสิ่งของ และการแสดงน้ำใจที่รักเอื้อเฟื้อต่อกันส่งผลให้เกิดความรักและสามัคคีต่อกันในกลุ่ม

3. ผลที่เกิดขึ้นกับองค์กร โดยเฉพาะหน่วยงาน ศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์ และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออุเทนราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดความสัมพันธ์อันดีกับผู้มีส่วนร่วม ส่งผลให้ การจัดกิจกรรมมีประสิทธิผลต่อผู้รับบริการ "ผู้สูงอายุ" เกิดผลในเชิงบวกต่อองค์กรและสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานร่วมกันของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ระดับหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้นำเสนอทิศทางการพัฒนากระบวนการทำงาน ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติและพัฒนากิจกรรมต่อไป และข้อเสนอแนะทาง การวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงาน

1.1 การประชาสัมพันธ์กลุ่มเป้าหมายรับทราบกิจกรรมและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ควรจะต้องใช้สื่อที่หลากหลาย

1.2 การค้นหาภูมิปัญญาผู้รู้ที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนบ้านชะอวดเพื่อนำมาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนและต่างชุมชนได้รับทราบ และนำข้อมูลดังกล่าวไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับการเรียนของเยาวชนรุ่นต่อๆ ไป

1.3 การสร้างแกนนำคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสำหรับชุมชน และสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุควรแสวงหาและสร้างแกนนำเพิ่มขึ้นในการทำงานในพื้นที่ส่งเสริมการตลาดสำหรับผลิตผลและผลิตภัณฑ์ของชมรมผู้สูงอายุได้สามารถเกิดรายได้อย่างต่อเนื่อง

1.4 การสร้างจิตสำนึกของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยคนในชุมชนผ่านผู้นำ แกนนำของชุมชนซึ่งมีภาคส่วนราชการสนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนให้หลากหลายกลุ่มเป้าหมาย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำความรู้นำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ในการเผยแพร่ความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนที่ฝังถิ่นนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรเพื่อนำมาเผยแพร่ให้กับเยาวชนรุ่นต่อไป

2.2 พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตอำเภอจุฬาภรณ์ ด้านการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชนจะต้องมีการพัฒนาการมีส่วนร่วมกันอย่างต่อเนื่องจนกว่าชุมชนจะดำเนินการได้ด้วยตนเอง

บรรณานุกรม

การศึกษานอกโรงเรียน, สำนักงาน. การศึกษาตลอดชีวิต. [Online]. Available: <http://dnfe5.nfe.go.th/lip/liciti/longlife.html>.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: กุสุสภาลาดพร้าวโรงพิมพ์.

ัชชวาต ทัดศิวัช. (2542). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) มิติใหม่ของรูปแบบการวิธีการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น. [Online]. Available: <http://www.polpacon7.ru.ac.th>.

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์. (2542). นโยบายและยุทธวิธีผู้สูงอายุด้วยคุณภาพ. ในกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุด้านวิชาการและคณะ (หน้า 150-158). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุทธิรักษ์ ปิณฑกานนท์. (2543). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา. [Online]. Available: <http://webasis.lib.cmua.ac.th/>.